05/12/2021

Οι 97 τάφοι των αγωνιστών του 1821 στο Α΄ νεκροταφείο Αθηνών

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

Ένας διαφορετικός περίπατος ιστορίας και αυτογνωσίας πραγματοποιήθηκε σήμερα στο Α’ νεκροταφείο Αθηνών με τους ιστορικούς τέχνης Ζέττα Αντωνοπούλου και Μιχάλη Γιοχάλα. Στην εκπνοή του επετειακού έτους για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση, οι δύο ερευνητές, μαζί με μια ομάδα πολιτών που είχαν εγκαίρως δηλώσει συμμετοχή για την δράση, περιηγήθηκαν μεταξύ των ταφικών μνημείων των αγωνιστών του 1821 που σώζονται στο νεκροταφείο.

«Οι τάφοι των αγωνιστών που έχουμε εντοπίσει – γιατί προφανώς υπήρχαν και άλλοι, αλλά έχουν χαθεί στο πέρασμα του χρόνου – είναι γύρω στους 97. Είναι μεγάλος αριθμός και πραγματικά είναι διασκορπισμένοι μέσα στο Α’ νεκροταφείο, όπου όπως γνωρίζετε είναι η μεγαλύτερη γλυπτοθήκη της Ελλάδας, αλλά και ένα πάνθεον του Ελληνισμού, της νεώτερης ελληνικής ιστορίας» λέει στο ΑΠΕ-ΜΠΕ η ιστορικός τέχνης, Ζέττα Αντωνοπούλου, προσθέτοντας ότι «ανάμεσα σε όλες τις

προσωπικότητες που έχουν ενταφιαστεί εκεί – πολιτικούς, επιστήμονες, καλλιτέχνες – υπάρχουν και τάφοι των αγωνιστών του 1821. Κάποιοι είναι πολύ εμφανείς, δηλαδή παρατηρώντας τα επιγράμματα ή τα εικονιζόμενα πρόσωπα, μπορεί να τους εντοπίσει κανείς εύκολα. Κάποιοι άλλοι μας δυσκόλεψαν να τους βρούμε και να τους αναγνωρίσουμε, γιατί έχει αλλοιωθεί αρκετά η μορφή τους, ή μπορεί να είναι κάποια επιγραφή σε μια πλάκα μόνο και μετά να ακολουθούν άλλα ονόματα της οικογένειας».

Η περιήγηση στο Α’ νεκροταφείο γίνεται στο πλαίσιο της δράσης «Αθηναϊκές διαδρομές βιβλίου» που διοργανώνει το Athens Culture Net του δήμου Αθηναίων, και η έρευνα πάνω στην οποία στηρίχτηκε η συγκεκριμένη διαδρομή, αφορά τους τάφους τόσο αγωνιστών της Επανάστασης, όσο και λογοτεχνών, και συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ ακαδημαϊκός υπεύθυνος είναι ο ιστορικός τέχνης Δημήτρης Παυλόπουλος. Η προσέγγιση των ταφικών μνημείων από μια ομάδα ερευνητών, όχι από τη σκοπιά της γλυπτικής τέχνης, αλλά των ιστορικών προσώπων μιας συγκεκριμένης περιόδου, είναι πρωτότυπη. «Μέχρι τώρα βλέπουμε ότι η προσέγγιση στο Α’ νεκροταφείο αφορά κυρίως την γλυπτική» εξηγεί η κ. Αντωνοπούλου, «δηλαδή οι περισσότεροι περίπατοι μιλούν για τα ταφικά μνημεία μόνο από την πλευρά της ιστορίας της τέχνης και λιγότερο όσον αφορά τα ίδια τα πρόσωπα. Εμείς αποφασίσαμε να ακολουθήσουμε έναν άλλο δρόμο, να ακολουθήσουμε τα πρόσωπα και μετά να εξετάσουμε τη μορφή του κάθε μνημείου και ότι έχει αυτό να μας πει. Ελπίζω να λειτουργήσει και ως πρότυπο, έτσι ώστε να εντοπιστούν προσωπικότητες και με άλλες ιδιότητες μέσα στο Α’ νεκροταφείο». ‘Αμεσα θα ακολουθήσει ανάλογη περιήγηση αναφορικά με τους λογοτέχνες, των μνημεία των οποίων βρίσκονται στο Α’ νεκροταφείο.

Μάλιστα, σε κάποιες περιπτώσεις αγωνιστών της επανάστασης, δόθηκε μια αντίστροφη απάντηση, δηλαδή το πού βρίσκονται τα ταφικά μνημεία για τα οποία υπήρχαν ελλιπή στοιχεία. «Μπορεί να υπήρχε η πληροφορία ότι κάποιος πέθανε στην Αθήνα, αλλά έχουμε περιπτώσεις που έχουμε μετακομιδές οστών και προς το Α’ νεκροταφείο και από το Α’ νεκροταφείο προς αλλού. Για παράδειγμα, ο τάφος του Οδυσσέα Ανδρούτσου είναι ένα κενοτάφιο, καθώς τα οστά του έχουν μεταφερθεί στην Πρέβεζα. Παρόλ’ αυτά, το ταφικό του μνημείο μένει στο Α’ νεκροταφείο. Αντίστοιχα τα οστά του Κολοκοτρώνη, έχουν μεταφερθεί στην Τρίπολη. Αλλά ο τάφος εκεί είναι ένας οικογενειακός τάφος, όπου είναι όλη η οικογένεια μαζεμένη και μάλιστα είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση» σημειώνει η ιστορικός τέχνης. Όπως εξηγεί η ίδια, «το πιο σημαντικό είναι ο ίδιος ο εντοπισμός αυτών των τάφων και αυτών των προσώπων, δηλαδή η συγκρότηση ενός καταλόγου που θα δημοσιευτεί σύντομα, για να έχουμε μια εικόνα, ποιοι

τάφοι των αγωνιστών σώζονται σήμερα στο Α’ νεκροταφείο. ‘Αρα έχουμε ένα σύνολο και είναι ενδιαφέρον και αυτό ακριβώς: δηλαδή ποιες προσωπικότητες είναι αυτές, για κάποιες έχουμε στοιχεία, για κάποιες πολύ λίγα, για κάποιους ακόμα ψάχνουμε». Η κ. Αντωνοπούλου ευελπιστεί ότι η συγκρότηση του καταλόγου θα ανοίξει δρόμους ώστε να εντοπιστούν ακόμα περισσότερες πληροφορίες για τα ίδια τα πρόσωπα, των οποίων τα μνημεία έχουν εντοπιστεί έως τώρα.

«Μας ενδιαφέρει βεβαίως και η μορφή του ταφικού μνημείου δηλαδή τι είναι αυτό που βλέπουμε σήμερα, κατά πόσο αντιστοιχεί ή όχι στην αρχική μορφή του τάφου, όσο είναι αυτό εφικτό να το ανακαλύψουμε, εάν έχουμε σημαντικούς γλύπτες, όπως είναι για παράδειγμα οι αδερφοί Φιτάλη, διάσημοι γλύπτες της εποχής του 19ου αιώνα που φιλοτέχνησαν μνημεία. Μας ενδιαφέρει να εξετάσουμε το πώς απεικονίζονται, εάν απεικονίζονται οι αγωνιστές του 1821, εάν έχουμε αυτή τη σύνδεση με την αρχαιότητα, που ούτως ή άλλως ακολουθεί η ταφική γλυπτική. Η ταφική τέχνη αντλεί πάρα πολύ από τον ρομαντισμό και τον κλασικισμό, άρα έχουμε αυτή τη στροφή στο αρχαίο παρελθόν και πολλά ταφικά μνημεία είναι νεοκλασσικά, όπως παρατηρείται στο σύνολο του κοιμητηρίου» εξηγεί η ιστορικός τέχνης. «Στην πλειονότητά τους, τα μνημεία που σώζονται σήμερα έχουν αυτή τη σύνδεση με το αρχαίο παρελθόν, αλλά αυτό εντάσσεται γενικότερα στον τομέα της ταφικής τέχνης» προσθέτει. Όπως επισημαίνει δε, η ίδια, πρέπει να φανταστούμε το κοιμητήριο τον 19ο αιώνα ως «ένα χώρο εργασίας της γλυπτικής και μαρμαρογλυπτικής, ο οποίος φυσικά αντλούσε πάρα πολύ από τις ανασκαφές που έγιναν τότε στην πόλη (τότε ήταν που έγινε και η ανασκαφή για τον Κεραμεικό), αλλά και με την ίδια την ανάπτυξη της γλυπτικής στην Ελλάδα, η οποία, όταν άρχισε να διδάσκεται στο Πολυτεχνείο, οι πρώτοι δάσκαλοι ήταν από τη Δύση. ‘Αρα υπάρχει αυτή η εναλλαγή των μοτίβων και οι επιρροές και από την δυτική τέχνη και τον κλασικισμό αλλά και από την ελληνική αρχαιότητα». Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται «σε πολλά μνημεία αγωνιστών, και ειδικά αγωνιστών που είχαν και πολιτική ή διπλωματική δράση. Από την άλλη, βλέπουμε τάφους πάρα πολύ ταπεινούς, δηλαδή απλές επιτύμβιες πλάκες, που νομίζω ότι αυτό ανάγεται περισσότερο στην πρώιμη μορφή που θα πρέπει να είχαν οι τάφοι» επισημαίνει η κ. Αντωνοπούλου. Πάντως, «ο καθένας φέρει τη σημασία του και τη συγκίνησή του» τονίζει.

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Κοσμάς Κοκκίδης, Γεώργιος Κοζάκης Τυπάδλος, Ανδρέας Μεταξάς, Ανδρέας Ζαΐμης, η Νίκη Τζαβέλα, γυναίκα του Κίτσου Τζαβέλα έχουν ταφεί, μεταξύ πολλών άλλων, στο Α’ νεκροταφείο Αθηνών, όπου επίσης βρίσκεται ο οικογενειακός τάφος όπου έχουν μετακομιστεί τα οστά της θρακιώτισσας καπετάνισσας Δόμνας Βισβίζη και του συζύγου της, Αντώνη. Είναι αξιοσημείωτο ότι φέτος την 25 Μαρτίου αρκετοί πολίτες επισκέφτηκαν το Α’

νεκροταφείο με σκοπό να εντοπίσουν τους τάφους αγωνιστών του 1821: «Έχουμε συνηθίσει την έννοια του αγωνιστή στο πεδίο της μάχης, και λόγω των απεικονίσεών τους σε έργα τέχνης, είτε στη γλυπτική στο δημόσιο χώρο, είτε σε πίνακες, σε γκραβούρες, σε σχέδια. Δύσκολα αναλογίζεται κάποιος ότι μπορεί να επισκεφτεί τα ταφικά μνημεία των αγωνιστών και αυτό είναι πολύ σημαντικό και για το ίδιο το κοιμητήριο. Ο κοιμητηριακός χώρος είναι πολύπλευρος, μπορεί εκεί κανείς να δει και να νιώσει πάρα πολλά πράγματα. Συνδέεται νομίζω κανείς με το παρελθόν του εκεί, με την ιστορία της Ελλάδας» καταλήγει η ιστορικός τέχνης.

Η επόμενη περιήγηση που θα πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της δράσης Αθηναϊκές Διαδρομές, θα γίνει στο δημαρχείο της Αθήνας το Σάββατο 11 Δεκεμβρίου στις 11:00. Η ξενάγηση θα εξετάσει τις μνημειακές τοιχογραφίες των Φώτη Κόντογλου και Γιώργου Γουναρόπουλου, τη συλλογή των μικρογλυπτικών ομοιωμάτων και των πορτραίτων των δημάρχων της πόλης, βιτρώ και ψηφιδωτά. Οι πολίτες που ενδιαφέρονται να την παρακολουθήσουν, καλούνται να δηλώσουν συμμετοχή στον σύνδεσμο https://www.eventora.com/el/Events/AthinaikesDiadromesVivliou-ksenagisi-sto-dimarxio-tis-Athinas ενώ οι υπεύθυνοι του προγράμματος, παρακαλούν για την έγκαιρη ενημέρωσή τους σε περίπτωση ακύρωσης, καθώς οι θέσεις είναι περιορισμένες. Η συμμετοχή είναι δωρεάν και γίνεται με την επίδειξη πιστοποιητικού εμβολιασμού COVID και αστυνομικής ταυτότητας, ενώ η χρήση μάσκας είναι υποχρεωτική καθόλη τη διάρκεια της περιήγησης.

ΠΗΓΗ: ΑΠΕ-ΜΠΕ